

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Hippologenheten

Seminariekurs i hippologi, 5 hp

2019

**Ridlärarens kommunikation med hästen i en
pedagogisk process**

Johanna Carlsson

Strömsholm

HANDLEDARE:

Gabriella Torell Palmquist, Strömsholm

Seminariekurs i hippologi (HO0115) är en obligatorisk del i hippologutbildningen och syftar till att ge de studerande grundläggande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt kunna analysera och relatera olika värden, samt redogöra för uppgift skriftligt och muntligt. Föreliggande arbete är således ett studentarbete på A-nivå och dess innehåll, resultat och slutsatser bör bedömas mot denna bakgrund.

Innehållsförteckning

REFERAT	3
INLEDNING	3
Problem	4
Syfte	4
Problemställning.....	4
LITTERATURSTUDIE	5
Ridlärarens sätt att kommunicera med eleven.....	5
Hästens betydelse under ridlektion sett ur ridlärares perspektiv	5
Relationen mellan människa och häst	6
Ridlärarens kommunikation med häst och ryttare – en interaktion under utveckling.....	6
DISKUSSION	7
Flera kommunikationsvägar	7
Hästen som hjälpmedel	8
Mer forskning behövs.....	8
Slutsats	9
REFERENSER.....	9
Litteratur.....	9
Internet	9

REFERAT

Dagens ridundervisning bygger till stor del på beprövad erfarenhet och har sin grund i militäriska drag. Interaktionen mellan människa och häst är ett relativt nytt forskningsområde där det finns mycket kvar att studera. Ridläraren ställs inför en komplex situation vid ridundervisning, då samarbetet inte bara sker mellan människa och människa, utan det är en trevägskommunikation. Syftet med denna litteraturstudie är att sammanställa den forskning som finns på kommunikationen mellan hästen och ridläraren i en pedagogisk process. Frågeställningarna som ska besvaras är: Vilken typ av kommunikation är den viktigaste mellan ridlärare och häst – röst eller kroppsspråk? Hur stor del av signalerna uppfattar hästen ifrån ridläraren?

Metoden som används för att besvara frågeställningarna är en litteraturstudie, där tre avhandlingar och en vetenskaplig artikel sammanställts. Studierna har påvisat att ridlärare använder sig av flera olika typer av kommunikationsvägar under ridlektion. Flera av författarna beskriver det viktiga samspelet med hästen som ett kännande djur. Samtliga studier har dock utförts mer eller mindre ur ridläraren eller ryttarens perspektiv, vilket gjort det svårt att besvara frågeställningarna, då de handlade om ridlärarens kommunikation med hästen. Slutsatsen av denna litteraturstudie är att ridlärare använder sig av flera olika typer av kommunikationsvägar i sin ridundervisning. Kommunikationen mellan häst och ridlärare är något som behöver studeras ytterligare för att frågeställningarna ska kunna besvaras. Det som framgår av litteraturstudien är att ridlärare i praktiken mer och mer går bort ifrån att hästen skulle vara ett instrument, utan utgår mer ifrån att hästen är ett kännande djur. Detta skapar större förståelse för hästen som varelse vilket är väldigt betydelsefullt för den pedagogiska processen.

INLEDNING

Idag bygger undervisningen för ekipage inom ridsporten till stor del på beprövad erfarenhet, interaktionen mellan häst och människa är något som det tidigare inte funnits forskning på. Intresset blir dock större och hur ryttarens rörelser påverkar hästen kommer det allt fler studier på. En infallsvinkel som är relativt ny på forskningsfronten är den pedagogiska processen mellan ridlärare och häst. (HästSverige 2019)

Hästarnas kommunikation med varandra är studerat sedan långt tillbaka i tiden. Till största del kommunicerar hästar genom sitt kroppsspråk, mer än vad de använder sig av ljud. Med sitt öronspel visar hästen sina känslor: glad och nyfiken (spetsade öron framåt), arg (bakåtstrukna öron), avslappnad (öronen lite åt sidan) eller att den lyssnar (ett öra vinklat mot ljudet). Dessa öronspel är lätta för människor att lära sig, men mimiken i hästansiktet är desto svårare. Mimiken handlar om små signaler, så som att näsborrarna vidgas eller att ena käkmuskeln rycker till. När hästen däremot misstänker en fara kan detta tydligt ses genom hela hästens kroppsspråk: hästen visar vitögat, ställer sig högt med huvud och hals då hela kroppen är på spänn och ger tydliga signaler till sina artfränder om oron av fara. (Svenska Ridsportförbundet 2019)

Trots att stor forskning är gjord på hästens beteende finns det ibland ett glapp i kommunikationen mellan häst och ryttare. Det gäller därför att ryttaren tidigt lär sig hur hästen kommunicerar för att snabbare komma till ett bra samspel med hästen. Roland Bååth,

ombud Agria, påpekade i en intervju betydelsen av att lära sig mer om beteende och kommunikation med hästen redan på ridskolan för att undvika krockar i kommunikationen och ”ouppfostrade hästar”. (Martell 2010)

På ridskolor så undervisar i regel ridlärare vars syfte är att lära ut kunskaper om ridning och hästkunskap (Svenska Ridsportförbundet, 2019). Ridlärarens roll och dess arbetsmetod har förändrats över tid, från en militär tappning till dagens ridundervisning som allt mer går mot ”coachning”. Thorell (2017) har i sin avhandling ”Framåt Marsch” undersökt varför vissa militära normer fortfarande lever kvar inom svensk ridsport, samt hur ridlärarna själva upplever att deras ridundervisning förändras över tid. Det är många aspekter som vägs in i ridundervisningen och som ridlärare behöver man ha ett stort säkerhetstänk både för hästar och människor. Detta har gjort att flera militäriska drag levt kvar inom ridundervisningen, vilket kritiserats då den pedagogiken anses förlegad. Thorell intervjuade flertalet ridlärare som beskrev att när de utbildades saknades erfarenhet av pedagogik för barn vilket gjorde att deras undervisning snarare präglades av det militära. Vid djupintervju med tio yrkesverksamma ridlärare upplevde samtliga av ridlärarna att ridlärarens roll förändrats över tid. Elever på ridskolan efterfrågade mer individualisering i undervisningen, något som dessvärre inte alltid gick att tillmötesgå. Ridlärarna var överens om att inga förändringar fick ske på bekostnad av hästarnas välfärd eller grundkunskaper, då samtliga såg hästarna som sina kollegor och värderade dem högt. Avhandlingens resultat visar på att det är viktigt att de verksamma ridlärarna uppdateras med den aktuella forskningen på pedagogik och strävar efter att fortsätta vidareutbilda sig. Medvetenheten kring att undervisningen allt mer behöver sträva mot individualisering och coachning är viktigt för att ridskolorna ska behålla sina elever på lång sikt. (Thorell 2017)

Problem

Ridlärare ställs inför en komplex situation då samarbetet inte bara sker mellan människa och människa utan det är en trevägskommunikation. Ridläraren ska inte bara ha kommunikation med människan som rider, utan i slutändan blir det även en kommunikation med hästen. Ryttaren som rider ska kunna ta instruktion under tiden som denne sitter på hästryggen och hästen tar till sig signaler både ifrån ryttaren samt ridläraren. Det hela är ingen enkel uppgift och ställer stort krav på den som undervisar.

Syfte

Litteraturstudiens syfte är att sammanställa den svenska forskning som finns på kommunikationen mellan hästen och ridläraren i en pedagogisk process.

Problemställning

Vilken typ av kommunikation är den viktigaste mellan ridlärare och häst – röst eller kroppsspråk? Hur stor del av signalerna uppfattar hästen ifrån ridläraren?

LITTERATURSTUDIE

Ridlärarens sätt att kommunicera med eleven

I en studie av Lundgren (2017) var syftet att beskriva och analysera ridlärarens kommunikation under vardagligt arbete för en ökad förståelse för hur kommunikationen fungerar. Metoden som användes vid den samtalsanalytiska studien var både videospelningar, intervjuer och fältanteckningar. Studien gjordes på fem svenska ridanläggningar och de 15 deltagarna var i åldern mellan 15 och 65 år, de hade tidigare ridit i minst fem år och var främst intresserade av dressyrridning. Sammanlagt analyserades 15 träningstillfällen, tre på varje anläggning. Träningarna filmades, ljud spelades in, fältanteckningar togs och intervjuer med deltagarna gjordes, allt med fokus på kommunikationen. I sin problemställning lyfter Lundgren fram att det premieras att häst och ryttare fungerar i ett perfekt samspel, men forskning saknas på ridlärarens roll i att finna denna förståelse och det perfekta samspelet. Då kommunikationen mellan häst och ryttare till största del handlar om tryck ifrån ryttarens kropp till hästens kropp, bör ridläraren kunna kommunicera på fler sätt än det verbala. Lundgren menar att djupare studier av den kommunikativa delen vid ridundervisning krävs för att kunna utveckla praktiken vidare.

Resultatet av studien var att flertalet olika kommunikationsvägar användes inom ridundervisningen. I en viss del av undervisningen använde sig ridlärarna av olika härmande ljud, så som smackningar när de ville hjälpa hästen att gå framåt i högre tempo eller ”ptro” om de ville lugna hästen. Vid dessa tillfällen kommunicerade ridlärarna inte bara med sin elev utan även direkt med hästen. Vid studien uppmärksammades det att ridlärarna använde sig av röstnyanser när de ville påvisa ett visst tempo eller en takt, allt för att tydliggöra för både ryttare och häst. Ridläraren pratade alltså i den takt som hen önskade att ryttaren skulle rida i. En stor del i kommunikationen som ridlärarna använde sig av var kroppsspråket. Ridlärarna använde sig av kroppsspråket för att visa, både hur ryttaren själv skulle rida i sadeln genom att visa ifrån marken. Kroppsspråket användes också genom att ridläraren placerade sig vid den punkt ryttaren skulle rida till som hjälp. Ibland användes ridlärarens kropp på det sätt att ridläraren själv satt upp i sadeln på hästen och visade något specifikt. När ryttarna intervjuades kom det fram att tillfällena där ridläraren satt upp själv och visade var mycket uppskattade. Slutsatsen blev således att det i all ridundervisning är viktigt med såväl verbal som icke-verbal kommunikation och att det behövs mer forskning på området för att utveckla praktiken. (Lundgren 2017)

Hästens betydelse under ridlektion sett ur ridlärares perspektiv

I en studie genomförd av Lundesjö-Kvart (2013) var syftet att undersöka ridlärarens pedagogiska praktik i samband med ridlektioner. Frågeställningarna handlade således om vilka förutsättningar som finns för ridundervisningen på svenska ridskolor och hur ridlärarna arbetade med sin ridundervisning. Tio ridlärare valdes ut för att delta i studien och blev såväl intervjuade som observerade under tiden de höll ridlektion. Ridlärarna intervjuades innan ridlektionen och fick reflektera bland annat kring kommunikation. Ridlärarna observerades sedan under en ordinarie ridlektion och fick till slut följa upp genom ytterligare en intervju efter avslutad lektion. Frågeställningarna till ridlärarna handlade om sambandet mellan de tre aktörerna ridlärare, ridelev och häst under ridlektion.

När intervjuaren frågade ridlärarna om hästarnas betydelse i ridundervisningen så hade de olika syn på dem, vissa såg dem som arbetskamrater medan andra endast såg dem som verktyg. Gemensamt för dem alla var dock att ridlärarna lägger stor vikt vid hästens välbefinnande. Samtliga ridlärare framförde att hästarna alltid försöker göra sitt bästa för att hjälpa eleven. Flera av ridlärarna beskrev också att hästen spelar en stor roll som "hjälpplärare" i den praktiska undervisningen. Slutligen påpekade de att ridläraren har en stor roll att sätta rätt ryttare på rätt häst för att lyckas bäst med undervisningen. (Lundesjö-Kvart 2013)

Relationen mellan människa och häst

I en avhandling av Hagström (2018) var syftet att undersöka den pedagogiska förutsättningen i en specifik häst-människa-relation. I sitt arbete har hon sammanflätat två metoder, dels en litterär gestaltning med en pedagogisk-filosofisk analys och sedan belyst livsvärlden och temat. En stor del av hennes arbete består av hennes tankar i samband med umgänge ihop med hennes häst. Gestaltande delar efterföljs av en analys och därefter sker en skapande process. Hagström påpekar att dagens människa-hästrelation bygger på en maktrelation, något som kommer ifrån hästen tidigare setts mer som ett instrument. Om människan inte lyckas med en önskad disciplinering av hästen så övergår dock människan till dominans och än en gång övergår hästen till att vara ett ting. Denna dominans beskriver Hagström som något som inte ger upphov till varken några bra pedagogiska eller etiska möjligheter mellan hästen och människan. Författaren påpekar att för att öppna upp pedagogiska möjligheter behöver relationen mellan häst och människa synliggöras och omgestaltas. Genom att fokusera på hästens blivande och rörelser i varje ögonblick samt öka förståelsen för hästen som varelse, inte ting, utvecklas den pedagogiska potentialen. Slutsatsen i avhandlingen var att relationen mellan hästen och människan ska ske på lika villkor, etiskt rätt med en ömsesidig förståelse för varandra för att pedagogiken ska fungera så bra som möjligt.

Ridlärarens kommunikation med häst och ryttare – en interaktion under utveckling

I en avhandling genomförd av Zetterqvist Blokhuis (2019) var syftet att beskriva och analysera interaktionen mellan ridlärare, ryttare och häst under ridlektion. Zetterqvist Blokhuis undersökte vad ridlärare använde för metoder för att stötta ryttaren till att förstå och prestera tillsammans med hästen. Hon ville också undersöka vilken roll hästen är tilldelad i den här typen av interaktion och hoppades att denna avhandling skulle leda till en utveckling av ridlärarens praktiska förmåga att undervisa ridning. Metoden som användes för att besvara avhandlingens frågeställningar var observationer ifrån ridlektioner samt djupintervjuer med ryttare och ridlärare i Sverige och Polen. Resultatet ifrån dessa visade att ryttarna hade svårt att beskriva hästens roll i interaktionen mellan ryttare, häst och ridlärare i ridundervisningen. Författaren reflekterar över om detta kan ha att göra med hästens tidigare användningsområden i exempelvis krig, då hästen ansågs vara ett instrument mer än ett kännande djur. För att nå ett speciellt mål behöver dock ryttaren både kunna lyssna till tekniska instruktioner men också kunna känna in och läsa av varje häst individuellt.

Zetterqvist Blokhuis (2019) beskrev interaktionen mellan häst, ryttare och ridlärare som ett utmanande pussel att lösa. Hästen och ridläraren ska tillsammans utbilda ryttaren, samtidigt som ryttaren och ridläraren ska utbilda hästen. Om ridläraren ger en instruktion kan det ibland vara ryttaren som snabbast hinner ge signalen till hästen, men ibland blir det tvärtom, hästen hinner reagera och då lär sig ryttaren utav detta. Att studera ridundervisning innebär att

observatören måste kunna fånga upp många aspekter samtidigt. Aspekterna att observera är bland annat kroppsspråk och känslor ifrån alla tre aktörer (ryttare, häst, ridlärare), ridteknik, kommunikation, pedagogik och didaktik. Ridläraren ska kunna ge ryttaren instruktioner och samtidigt läsa av hur hästen reagerar på dem, alltså föra en trevägs-kommunikation.

Under observationerna framgick det att ridlärarna använde sig både av praktisk erfarenhet och inlevelseförmåga för att försöka hjälpa ryttarna med kommunikationen med sin häst, allt anpassat efter situationen. Ridlärarna använder sig ofta av metaforer för att beskriva ryttarens relation med hästen, men verkade dock inte väga in hästen som ett kännande och tänkande djur i sin undervisning. Ridlärarna använde sig mycket att tidigare erfarenheter för att lösa eventuella problem under ridlektionen, men kunde inte själva svara på varför de agerat som de hade gjort under ridlektionen när de intervjuades efteråt. Under studien kunde inga skillnader mellan länderna påvisas, vilket tyder på ett starkt och tydligt sammanhang internationellt för ridsportens kultur och tradition. Med avhandlingen konstaterades att mer forskning behövs för ny ridundervisning. I ridundervisningen bör större vikt läggas vid hur ryttaren upplever både sin egen, men också hästens kropp och tanke. Dessutom behöver hästen få en större roll i kommunikationen och ridläraren bör fokusera med på att stötta varje individuellt ekipage till att "bli som en". Allt detta för att öka såväl hästen som ryttarens välfärd. (Zetterqvist Blokhuis 2019)

DISKUSSION

Flera kommunikationsvägar

Lundgren (2017) konstaterade i sin studie att ridlärare ofta använder sig av flera olika typer av kommunikationsvägar till ryttaren under ridlektion, så som kroppsspråk på olika sätt eller att använda rösten i olika syften. Zetterqvist Blokhuis (2019) lyfte även hon fram ridlärarens olika metoder att föra fram sitt budskap, hon beskriver att ridlärare använder sig av inlevelseförmåga och metaforer som en del i sin kommunikation med ryttaren. Zetterqvist Blokhuis (2019) presenterar även att ridlärare ofta använde sig av tidigare erfarenheter när de hjälpte sina elever att lösa eventuella problem under ridlektionen. Lundgren (2017) menade att ridlärarna ibland satt upp på ridelevens häst för att visa ett speciellt moment eller beskriva en känsla. Båda studierna har konstaterat att ridlärare använder sig av flera olika metoder och kommunikationsvägar för att på bästa sätt nå fram med sitt budskap till sin ridelev. Precis som beskrivet i problemformuleringen för denna uppsats ställs det stora krav för den som undervisar, vilket både Lundgren (2017) och Zetterqvist Blokhuis (2019) ger mer belägg för genom deras beskrivningar om ridlärarens olika kommunikationsvägar. Anledningen till att både Lundgren (2017) och Zetterqvist Blokhuis (2019) fått liknande resultat kring kommunikationen har troligtvis att göra med att metoderna som används är mycket lika. De båda har använt sig av en kvalitativ metod bestående av observationer under ridlektion och därefter djupintervjuer med ridlärarna som undervisat och ryttarna som ridit lektionen. Metodvalet som de båda har använt sig av känns relevant i förhållande till studiernas storlek, eftersom djupintervjuer ger mycket material att gå igenom. En större omfattning av material hade tagit allt för lång tid att gå igenom i förhållande till studiernas storlek. Lundesjö-Kvart (2013) har även hon använt sig av en kvalitativ metod, som gjort att materialets omfattning fått begränsats. Till framtida studier kan det vara intressant att gå vidare med fler ridskolor, ridlärare och ryttare, men då krävs det mycket arbete och tid.

Hästen som hjälpmedel

Zetterqvist Blokhuis (2019) påpekar att större vikt bör läggas vid hästens roll i kommunikationen. I Lundgren (2017) studie tas hästen upp som ett hjälpmedel då ridläraren sitter upp och visar ryttaren uppifrån hästryggen. I Lundesjö-Kvart (2013) avhandling trycker ridlärarna på hästens viktiga roll som "hjälpplärare" och stor vikt lades vid hästens välbefinnande. Välbefinnandet och grundförståelsen om hästen som varelse är något även Hagström (2018) skriver om i sin avhandling. Hon menar att för att pedagogiken ska fungera så bra som möjligt behövs en ömsesidig förståelse för varandra i relationen mellan häst och människa. Hagström (2018) har gjort ett annorlunda metodval i sin avhandling, vilket dock gjort att hennes resultat ibland är svåra att förstå. Det hade underlättat om Hagström (2018) hade försökt få hennes resultat något mer konkreta för läsaren att förstå, men hennes metod pedagogisk-filosofisk analys gör det svårt. Samtliga författare i denna litteraturstudie beskriver på något sätt hästens roll i undervisningen, dock ur olika synvinklar. Hur hästen upplever ridlärarens signaler och kroppsspråk under en ridlektion är dock något som inte tagits upp. Fokuset har varit på att studera ridläraren och ryttaren under ridlektion, inte hästen.

Mer forskning behövs

Denna litteraturstudie ger dessvärre inte svar på frågeställningarna. Forskningsområdet som handlar om interaktionen mellan häst och ryttare är relativt nytt, vilket man kan se på studierna som används i denna uppsats. De är skrivna mellan åren 2013–2019, högaktuella med andra ord. Fokuset i studierna har mer eller mindre varit på ridläraren eller ryttarens perspektiv, vilket gjort det svårt att besvara frågeställningen som handlar om hur ridläraren kommunicerar med hästen under ridlektion. Hagströms (2018) slutsats är att mer fokus i den pedagogiska processen bör ligga på relationen mellan häst och människa, men ger inga direkta exempel på hur detta skulle gå till, om det ska ske främst genom kroppsspråk eller verbalt. Zetterqvist Blokhuis (2019) påpekar också att fokuset i ridundervisningen bör läggas på relationen mellan häst och människa genom att fokusera på att ekipaget ska "bli som en", men går inte heller in på hur detta ska ske. Det som är intressant i Zetterqvist Blokhuis (2019) studie är att hon inte hittat några egentliga skillnader mellan undervisningen i de två olika länderna Sverige och Polen när hon genomfört studien, utan ridundervisningens traditioner är lika internationellt.

Lundgren (2017) nämner vid sina observationer att ridläraren ibland hjälpt eleven med smackningar eller "ptro" under ridlektion, vilket blir en kommunikation ridlärare och häst emellan. Ibland använde ridlärarna sin röst som hjälp för att påvisa en viss takt som man ville att ekipaget skulle rida i, vilket även hästen skulle kunna uppfatta. Studien har dock inte tagit upp det hela ur hästens perspektiv, utan ur ridlärarna och ryttarnas. Detta gör att det är svårt att avgöra hur mycket av signalerna som hästen uppfattar ifrån ridläraren. Vid ytterligare studier skulle hästen behöva observeras mer ingående under ridlärarens undervisning.

Till framtida forskning skulle det vara önskvärt att mäta respons på hästens signaler under en ridlektion. Om ridläraren till exempel smacker under en ridlektion för att hjälpa ryttaren, vilken signal lyssnar hästen på först? Ryttarens framåtdrivande skänkel eller ridlärarens framåtdrivande smackning? För att kunna studera detta skulle observationer behöva göras ifrån flertalet filmvinklar för att de där små signalerna ska kunna uppfattas. Filmerna skulle sedan nog behöva studeras för att ge en uppfattning om hur samspelet mellan häst och ridlärare faktiskt fungerar. Metoderna i studierna skulle behöva omarbetas för att frågeställningarna i denna litteraturstudie skulle kunna besvaras. En tvärvetenskaplig forskning på området vore intressant, då kunde man både titta på hästen fysiologiskt men

samtidigt också undersöka den pedagogiska processen. Idag finns det olika typer av mätverktyg som kan fånga upp fysiska signaler ifrån hästen, något som skulle vara väldigt intressant att titta vidare på under en ridlektion. Denna typ av metod skulle vara till hjälp för vidare studier på ridlärarens och hästens kommunikation under ridlektion.

Slutsats

Ridlärare använder sig av flera olika typer av kommunikationsvägar i sin ridundervisning. Kommunikationen mellan häst och ridlärare är något som behöver studeras ytterligare för att utveckla ridlärarens pedagogiska praktik. I praktiken går man mer och mer bort ifrån att hästen skulle vara ett instrument, utan utgår mer ifrån att hästen är ett kännande djur. Detta skapar större förståelse för hästen som varelse vilket är väldigt betydelsefullt för den pedagogiska processen.

REFERENSER

Litteratur

Hagström, E. (2018) *Mellan människa och häst: Djur-blivande i den pedagogiska relationens mellanrum*. Diss. Luleå tekniska universitet. Luleå.

Lundesjö-Kvart, S. (2013). *Ridlärarens pedagogiska praktik: En verksamhetsteoretisk studie*. Diss. Sveriges Lantbruksuniversitet. Uppsala.

Lundgren, C. (2017). Ridtränarens kommunikation under privatlektioner i dressyr: en samtalsanalytisk studie. *Scandinavian Sport Studies*, vol 8, ss. 67-860.

Torell Palmqvist, G. (2017). *Framåt Marsch!*. Diss. Göteborgs universitet. Kållerred.

Zetterqvist Blokhuis, M. (2019). *Interaction Between Rider, Horse and Equestrian Trainer – A Challenging Puzzle*. Diss. Södertörns högskola. Stockholm. Elanders.

Internet

HästSverige (2019). *Ridkonst – interaktion mellan häst och ryttare*. Tillgänglig: <https://hastsverige.se/hast-manniska/anvandningsomraden/forskning-om-ridkonst/> [2019-09-17]

Martell, S. (2010). *Kommunicera med hästar på rätt sätt*. Tillgänglig: <https://www.agria.se/hast/artiklar/om-hast/kommunicera-med-hastar-pa-ratt-satt/> [2019-09-17]

Sassner, H. (2019). *Hästens beteende*. Tillgänglig:
<https://hastsverige.se/om-hastar/hastens-beteende/> [2019-09-17]

Svenska Ridsportförbundet (2019). *Börja rida på ridskola*. Tillgänglig:
<https://www.ridsport.se/forening/borjaridaparidskola/> [2019-11-02]

Svenska Ridsportförbundet (2019). *Kommunikation*. Tillgänglig:
<https://www.ridsport.se/Hastkunskap/Beteende/Kommunikation/> [2019-09-17]

Wrange, C. (2013). *Ridlärarens roll – en pedagogisk utmaning*. Tillgänglig:
<https://hastsverige.se/hast-manniska/hastutbildningar/ridlararens-roll/> [2019-09-17]